

3-31-2026

The Circassian Woman In The Memoirs Of Russian Officers Serving In The Caucasus In The 19th Century

Ulkar Afandiyeva

PhD student, Department of History, Hacettepe University, Ankara, Turkey.,
efendiyeva.ulker97@gmail.com

Follow this and additional works at: <https://kjhss.khazar.org/journal>

How to Cite This Article

Afandiyeva, Ulkar (2026) "The Circassian Woman In The Memoirs Of Russian Officers Serving In The Caucasus In The 19th Century," *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*: Vol. 29: Iss. 1, Article 5.

Available at: <https://kjhss.khazar.org/journal/vol29/iss1/5>

This Original Study is brought to you for free and open access by Khazar Journal of Humanities and Social Sciences. It has been accepted for inclusion in Khazar Journal of Humanities and Social Sciences by an authorized editor of Khazar Journal of Humanities and Social Sciences.

19. YÜZYILDA KAFKASYA'DA GÖREV YAPAN RUS SUBAYLARININ ANILARINDA ÇERKES KADINI

Ulkar Afandiyeva 

PhD student, Department of History, Hacettepe University, Ankara, Turkey.

ÖZET

Bu makalede, 19. yüzyılda Kafkasya'da görev yapan Rus subayları İvan Fyodoroviç Blaramberg, Semyon Mihayloviç Bronevskiy, Stepan Dmitriyeviç Neçayev, Karl Fyodoroviç Stal, Fyodor Fyodoroviç Tornau gibi isimlerin anılarında yer alan Çerkes kadınlara dair tasvirleri incelemektedir. Söz konusu subaylar, Çerkes kadınlarının yalnızca dış görünüşlerini değil, aynı zamanda toplum içindeki konumlarını ve üstlendikleri rolleri de ayrıntılı biçimde aktarmışlardır. Kadınların zarif fiziksel özelliklerine dair yapılan betimlemeler, dönemin estetik anlayışını yansıtırken, bazı anlatılarda ise bu kadınlarla yaşanan duygusal yakınlaşmalar dikkat çekmektedir. Çalışma, bu tür gözlemler aracılığıyla Çerkes kadınlarının Rus subaylarının zihninde nasıl bir imaj kazandığını ve bu imajın hangi temsillerle şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kafkasya, 19. Yüzyıl, Çerkes kadınları, Rus subayları, anılar, gözlemler.

Received 13 December 2025; revised 5 March 2026; Accepted 5 February 2026
Available online 31 March 2026

Corresponding author: Oder Alizade
E-mail address: efendiyeva.ulker97@gmail.com

<https://doi.org/10.5782/2223-2621.1588>
2223-2621/© 2026 Published by Khazar Journal of Humanities and Social Sciences. This is an open-access article under the CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

The Circassian Woman In The Memoirs Of Russian Officers Serving In The Caucasus In The 19th Century

Ulkar Afandiyeva 

PhD student, Department of History, Hacettepe University, Ankara, Turkey.

ABSTRACT

This article examines the depictions of Circassian women in the memoirs and observations of 19th-century Russian officers who served in the Caucasus, including Ivan Fyodorovich Blaramberg, Semyon Mikhailovich Bronevsky, Stepan Dmitrievich Nechayev, Karl Fyodorovich Stal, and Fyodor Fyodorovich Tornau. These officers not only described the physical appearance of Circassian women but also provided detailed accounts of their roles and positions within society. While the portrayals of their graceful physical features reflect the aesthetic ideals of the period, some narratives also highlight emotional intimacy and personal relationships with these women. The study aims to explore the image of Circassian women in the minds of Russian officers and to reveal the representations through which this image was constructed.

Key words: Caucasus, 19th century, Circassian women, Russian officers, memoirs, observations.

Giriş

XIX yüzyıl, Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya'ya yönelik yayılma politikasının hızlandığı ve bölgenin askerî, siyasi ve kültürel açıdan dönüştürülmeye çalışıldığı bir dönemdir. Kafkaslar'da, özellikle de Hazar kıyılarında Rusların görülme lerinin geçmişi Kiev Rus Devleti zamanına kadar uzanmaktadır (Nusretoğlu, 2017: 48). Stratejik konumu ve doğal kaynakları nedeniyle önem atfedilen Kafkasya, Rusya için yalnızca askerî bir cephe değil, aynı zamanda kalıcı kontrol altına alınması gereken bir sömürge alanı hâline gelmiştir. XIX yüzyıl boyunca Rusya'nın işgal ettiği Kafkasya topraklarında Çar rejiminin sömürge ve asimilasyon politikalarına karşı direniş hareketleri gelişmiştir (Nusretoğlu, 2018: 185). Bölgeye gönderilen Rus subayları, yalnızca askerî operasyonlar yürütmemiş, aynı zamanda gözlemlerini ayrıntılı biçimde kaleme almışlardır. Bu anılar, Çarlık Rusya'sının Kafkasya'yı nasıl algıladığını ve kendi sömürge siyasetini nasıl meşrulaştırdığını yansıtan önemli kaynaklardır. Subayların Çerkes toplumuna ve özellikle kadınlara dair betimlemeleri, çoğu zaman hayranlık ile üstünlük duygusunu bir arada barındıran bir sömürgeci bakış açısının ürünüdür. Bu makale, Rus subaylarının anılarında yer alan Çerkes kadın tasvirlerini inceleyerek, bu gözlemlerin Rusya'nın Kafkasya'daki sömürge siyasetinin kültürel arka planını nasıl yansıttığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kafkasya'nın XIX yüzyıldaki siyasi, askerî ve etnografik görünümü, dönemin Rus subayları tarafından kaleme alınan çok sayıdaki eser aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Bu çalışmalar, hem bölgenin coğrafi ve toplumsal yapısını anlamak hem de Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya politikasının nasıl şekillendiğini değerlendirmek bakımından temel birer kaynak niteliği taşımaktadır. Bu makalede, söz konusu dönemin ruhunu yansıtan İvan Fyodoroviç Blaramberg'in *Kafkasya'nın Tarihî, Topografik, İstatistiksel ve Etnografik Tasviri*, Semyon Mihayloviç Bronevski'nin *Kafkasya Hakkında En Yeni Coğrafi ve Tarihî Haberler*, Stepan Dmitriyeviç Neçayev'in *Güneydoğu Rusya'ya Dair Seyahat Notlarından Parçalar*, Karl Fyodoroviç Stalin'in *Çerkes Halkının Biyografik Tasviri* ve Fyodor Fyodoroviç Tornau'nun *Bir Kafkas Subayının Hatıraları* gibi beş önemli eser incelenmektedir. Bu eserler, Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya'da yürüttüğü genişleme politikasının çağdaş gözlemler aracılığıyla nasıl algılandığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, yalnızca metinlerin içeriklerini incelemek değil, onları oluşturan yazarların kimliklerini de değerlendirmek önem kazanmaktadır. Bu noktada, söz konusu eserlerin yazarları olan subayların kısa biyografilerine de değinmek gerekmektedir.

İvan Fyodoroviç Blaramberg (1800–1878), Rus ordusunda korgeneral olmuş bir subaydı ancak asıl önemi Kafkasya'yı inceleyen bir araştırmacı olmasından gelir. Almanya'da eğitim gördükten sonra Rusya'ya yerleşti, Petersburg'da mühendislik okudu ve ardından orduya katılarak haritalama ve keşif çalışmalarında görev aldı.

Kafkasya'da bulunduğu dönemde sadece askerî görevlerle ilgilenmedi; bölgenin halklarını, coğrafyasını ve toplumsal yapısını yakından gözlemledi. Çerkesler ve Dağıstan halkları gibi birçok toplulukla görüşerek bölge hakkında ayrıntılı notlar topladı. 1830'lar da yazdığı üç ciltlik Fransızca eseri, Kafkasya'nın coğrafi ve etnografik özelliklerine dair önemli bilgiler içeriyordu. Blaramberg, ayrıca Rusya İmparatorluğu'nun genel haritasının hazırlanmasına katkı sağladı ve uzun yıllar Askerî Topografya Dairesi'nin başında görev yaptı. Hayatının son dönemini Kırım'da geçiren Blaramberg, hem askerlikte hem de bölge araştırmalarında kalıcı bir iz bıraktı.

Semyon Mihayloviç Bronevskiy (1763–1830), Rus İmparatorluğu'nda görev yapmış bir devlet adamı olup Kafkasya'yı erken dönemde ayrıntılı biçimde tanıtan önemli isimlerden biridir. Tsitsianov'un maiyetinde çalışırken uzun süre bölgede bulunmuş, bu sayede Kafkasya'nın toplumunu, kültürünü ve coğrafyasını yakından inceleme fırsatı bulmuştur.

Gözlemlerini 1823'te iki cilt hâlinde yayımlanan *Kafkasya Hakkında Coğrafi ve Tarihi Bilgiler* adlı eserinde toplamıştır. Bu çalışma, sadece Kafkasya'nın doğasını değil; halkların yaşam biçimlerini, dillerini, geleneklerini ve inançlarını da anlatmasıyla döneminin en kapsamlı kaynaklarından biri sayılır. Hem kişisel gözlemlere hem resmî belgelere dayanması, eseri tarih ve etnografya araştırmaları için değerli kılar.

Bronevskiy hayatının son yıllarını Feodosiya'da geçirmiş ve 1830'da burada ölmüştür. Yazdığı eser ise hâlâ Kafkasya'nın erken dönemine dair bilgilerin temel başvuru kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Stepan Dmitriyeviç Neçayev (1792–1860), 19. yüzyıl Rusya'sında hem devlet yönetiminde hem de kültürel yaşamda etkili olmuş bir devlet adamıdır. Soylu bir ailede yetişmiş, Moskova Üniversitesi'ndeki eğitiminin ardından devlet hizmetine girerek bürokraside ve dinî kurumlarda önemli görevler üstlenmiştir. Kutsal Sinod'da Ober-Prokuror olarak çalışmış, senatörlük yapmış ve özellikle eğitim politikalarının geliştirilmesinde aktif rol oynamıştır.

Eğitim alanındaki faaliyetleri arasında yeni okulların açılmasını desteklemek, öğretim yöntemlerinin yenilenmesini teşvik etmek ve çeşitli hayır kurumlarını yönetmek bulunur. Devlet görevlerinde ise kilise-devlet ilişkilerinin düzenlenmesi, Sinod'un işleyişinin güçlendirilmesi ve bölgesel yönetimlerin denetlenmesi gibi konularda etkili olmuştur. Ayrıca farklı bölgelerdeki dinî hareketleri inceleyerek sorunların çözümüne katkı sağlamıştır.

Neçayev, edebiyat ve tarihle de yakından ilgilenmiş; şiir ve yazıları dönemin saygın dergilerinde yayımlanmıştır. Kulyakovo Savaşı üzerine araştırmalar yapmış, kendi malikanesinde geniş bir tarihî koleksiyon oluşturmuş ve kültürel mirasın korunmasına yönelik projelere destek vermiştir. Bu yönüyle hem yönetici hem kültür insanı kimliğiyle dönemin önemli isimleri arasında yer almıştır.

Karl (Karl-Aleksandr-Albert) Fyodoroviç Stal (1816/1817–1890), 19. yüzyılda Rus İmparatorluk Ordusu'nda görev yapmış bir subaydır. Askerî kariyeri boyunca birçok sefere katılmış, özellikle Kafkasya'daki çatışmalarda uzun süre görev almıştır. 1844'te Kafkasya Hattı birliklerinin karargâhına dâhil olmuş ve yaklaşık 15 yıl boyunca bölgede hizmet ederek Kafkasya Savaşı'na aktif şekilde katılmıştır.

Kafkasya'da geçirdiği yıllar, ona yalnızca askerî deneyim kazandırmamış; aynı zamanda bölgeyi yakından gözleme fırsatı sunmuştur. Kaleme aldığı hatıralar ve hazırladığı resmî raporlar, savaşın seyri, yerel halkla kurulan ilişkiler ve cephedeki günlük hayat hakkında ayrıntılı bilgiler içerir.

Stal, 1890'da yaşamını yitirmiştir. Ardında bıraktığı yazılı belgeler ise bugün hâlâ Kafkasya tarihi ve Rus askerî faaliyetlerini araştıran uzmanlar için değerli bir kaynak niteliğindedir.

Fyodor Fyodoroviç Tornau (1810–1890), Baltık kökenli bir subay olup 19. yüzyılda Rus ordusunda öne çıkan isimlerden biridir. Osmanlı-Rus Savaşı ve Polonya'daki çatışmalara katılmış olsa da, asıl deneyimini Kafkasya'da geçirdiği uzun hizmet yıllarında edinmiştir. On iki yıl boyunca bölgede görev yapmış, hem askerî harekâtlara katılmış hem de yerel halkları ve coğrafyayı yakından tanımıştır. Bu gözlemlerini daha sonra *Bir Kafkas Subayının Anıları* adlı eserinde toplamıştır.

Tornau, özellikle Çerkes topluluklarının yaşadığı bölgelere düzenlediği üç keşif geziyle tanınır. Kabardin, Besleney, Abzeh ve Ubıhlar hakkında Rusya'da ilk kapsamlı bilgileri sunan subaylardan biri olmuştur. 1835'te yürüttüğü gizli görevde Kafkas Dağları'nı aşarak Soçi ve çevresindeki kıyı hattını incelemiş, hazırladığı ayrıntılı raporlarla bölgenin stratejik önemini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar sayesinde terfi almış ve askerî çevrelerde takdir toplamıştır.

İkinci keşif seferinde Mzımta ve Soçi vadilerini takip ederek Adler'e ulaşmış, yerel beylerle iş birliği yaparak görevi başarıyla tamamlamıştır. Tornau'nun gözlemlerine dayanması için "Hasan" adını kullanarak kimliğini gizlediği de bilinmektedir.

Üçüncü görevinde ise rehberlerinin ihaneti sonucu Kabardinler tarafından esir alınmış, iki yılı aşkın bir süre tutsak kalmıştır. Fidyeye karşılığında serbest bırakılmayı kabul etmeyerek devlet hizmetine bağlılığını göstermiş, sonunda Nogay beylerinin desteğiyle kaçmayı başarmıştır. Serbest kaldıktan sonra bölge halkları üzerine raporlar hazırlamış ve Çerkeslerin yaşamına dair ayrıntılı bilgiler toplamıştır. Tornau'nun yazdıkları bugün Batı Kafkasya'nın 19. yüzyıl toplumsal ve kültürel yapısını inceleyen araştırmalar için önemli bir kaynak kabul edilmektedir.

Rus Zihninde Çerkes Kadını

Rus subaylarının kaleme aldığı hatıralarda kadınlar, hem güzellikleriyle hayranlık uyandıran figürler olarak hem de toplum içindeki rolleriyle dikkat çeken kişiler olarak yer bulmuştur. Bu bağlamda, İvan Fyodoroviç Blaramberg'in Çerkes kadınlarına dair gözlemleri oldukça dikkat çekicidir. Blaramberg, Çerkes kadınlarının Kafkasya'nın en güzel kadınları olduğunu vurgular ve hayranlığını şu sözlerle dile getirir: "Çerkes kadınları, tüm Kafkasya'nın en güzelleridir ve her zaman bu şekilde anılmışlardır. Siyah gözleri, kahverengi saçları ve küçük, ince dudakları vardır." (Blaramberg, 1999: 133).

Blaramberg'in anlatılarında dikkat çeken bir diğer nokta ise Çerkes kadınlarının toplumsal konumudur. Yazara göre, bu kadınlar yalnızca fiziksel zarafetleriyle değil, aynı zamanda sahip oldukları toplumsal özgürlük ve bağımsızlıkla da öne çıkmaktadır. Blaramberg, Çerkes kadınlarını "diğer Asya halklarında görülen baskı ve kısıtlamalara maruz kalmayan" bireyler olarak tanımlar (Blaramberg, 1999: 133). Bu ifadeyle, Çerkes toplumunun kadınlara tanıdığı yaşam alanının, dönemin genel ataerkil düzenine kıyasla daha serbest ve kapsayıcı olduğu vurgulanmaktadır.

Çerkes kadınlarına dair benzer bir hayranlık, Stepan Dmitriyeviç Neçayev'in anılarında da açıkça görülmektedir. Gözlemlerinde estetik öğeleri ön plana çıkaran Neçayev, bu kadınların fiziksel güzelliğine duyduğu hayranlığı gizlememiştir. Özellikle "büyüleyici gözler" ve "düzgün yüz hatları" gibi niteliklerle öne çıkan Çerkes kadınlarının, onun üzerinde derin bir etki bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu etkiyi şu sözlerle ifade etmiştir: "Çerkes kadınlarının büyüleyici gözlerine ve kusursuz yüz hatlarına her defasında hayranlıkla baktım." (Nechaev, 1826: 34).

Çerkes kadınlarının toplumsal konumu, yalnızca fiziksel güzellikleriyle değil, günlük yaşam içindeki rolleriyle de ortaya konmuştur. Bu bağlamda, Fyodor Fyodoroviç Tornau'nun gözlemleri dikkat çekicidir. Tornau, Çerkes kadınlarının dönemin birçok toplumunda görülen katı ataerkil kalıplara kıyasla çok daha özgür bir yaşam sürdüğünü vurgulamaktadır. Kız çocuklarının yüzlerini örtmediklerini, toplumsal etkinliklere katıldıklarını ve erkeklerle aynı mekânları paylaşmaktan çekinmediklerini ifade eden Tornau'ya göre, kadınlar sosyal yaşamın önemli bir parçasıdır.

Tornau, kadınların sadece sosyal hayatta değil, aynı zamanda ev içi sorumluluklarda da belirleyici bir rol üstlendiklerini belirtir. Erkeklerin zamanlarının çoğunu at sırtında veya seferlerde geçirmesi nedeniyle, evin düzeni büyük ölçüde kadınların omuzlarındadır. Kumaş dokuma, çocuk yetiştirme, evin düzenlenmesi gibi görevlerin yanı sıra, el işlerinde gösterdikleri ustalık, onların estetik duyarlılıklarını da ortaya koymaktadır. Özellikle gümüş işlemeciliği ve dikiş gibi alanlarda kadınların büyük bir özen ve zarafet sergilediği vurgulanır. Dikkat çekici bir diğer unsur ise, erkeklerin eğitime mesafeli yaklaşmasına rağmen kadınların okuryazarlık konusunda daha aktif olmalarıdır. Tornau, birçok Çerkes

kadının Türkçe okumayı ve yazmayı bildiğini ve gerektiğinde aileleri adına yazışmalar yaptığını aktarmaktadır (Tornau, 2008: 349).

Çerkes kadınlarının güzelliğine dair gözlemler, yalnızca bölgesel bir estetik anlayışla sınırlı kalmamış, zamanla uluslararası düzeyde yankı uyandıran bir hayranlığa dönüşmüştür. Karl Fyodoroviç Stal'in tanıklıkları, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Stal'e göre, Çerkes kadınlarının cazibesi yalnızca yerel halk arasında değil, dünya genelinde de tanınmakta ve takdir edilmektedir. Kusursuz yüz hatları, zarif beden yapıları, ince elleri ve küçük ayaklarıyla dikkat çeken bu kadınlar, dönemin ideal güzellik anlayışını somutlaştıran figürler olarak betimlenmiştir. Ancak Stal'in anlatımında, kadınların çekiciliği yalnızca fiziksel niteliklerle sınırlı değildir. Ona göre asıl etkileyici unsur, bu kadınların yürüyüşlerinde, duruşlarında ve genel beden dillerinde sergilenen doğal ahenktir. Bu ahenk, dış görünüşle bütünleşerek kadınlara özel bir asaleti beraberinde getirmektedir. Stal, bu etkiyi şu sözlerle dile getirir: "Çerkes kadınlarını gördüğünüzde, ister istemez durur ve hayranlıkla bakakalırsınız." (Stal)

Semyon Mihayloviç Bronevskiy'e göre, Çerkes kadınları yalnızca güzellikleriyle değil, tarih boyunca sahip oldukları toplumsal saygınlıkla da dikkat çekmiştir. Yazar, bu kadınların estetik algısını biçimlendiren temel özellikleri siyah gözler, koyu kumral saçlar, kemersiz ve düzgün bir burun, küçük bir ağız ve antik Yunan heykellerini andıran simetrik yüz hatları olarak tanımlar. Ona göre, Çerkes kadınları özellikle Doğu toplumlarında, soylu sınıflar arasında büyük bir hayranlık uyandırmıştır. O dönemde bir Çerkes kadınına sahip olmak, yalnızca güzellik açısından değil, aynı zamanda prestij ve güç göstergesi olarak da kabul edilmiştir. Sultanlar, şahlar ve hanlar gibi yüksek mevkideki yöneticiler, bu kadınları haremine katmak için büyük bedeller ödemeye razı olmuşlardır (Bronevskiy, 1823: 101–102).

Rus Subaylarının Çerkes Kadınlara Duyduğu İlgisi

Kafkasya'da görev yapan Rus subaylarının anılarında yer alan kadın tasvirleri, zamanla sadece dış görünüme dair gözlemlerle sınırlı kalmamış, daha derin ve kişisel ilişkilerin başlangıcına dönüşmüştür. Bazı subaylar, yerel kadınlarla duygusal bağlar kurmuş ve bu durum, farklı kültürler arasında özel ilişkilerin oluşmasına yol açmıştır. Bu ilişkiler arasında en dikkat çekici olanlardan biri, Rus subayı Fyodor Fyodoroviç Tornau ile genç bir Çerkes kızı olan Aslangöz arasında gelişen yakınlıktır.

Tornau'nun esaret altında bulunduğu dönemde başlayan bu ilişki, 19. yüzyılda zorlu coğrafi ve sosyal koşullarda dahi karşılıklı güvenin, anlayışın ve duygusal yakınlığın nasıl filizlenebileceğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Tornau'nun hatıralarında Aslangöz'e duyduğu saygı ve hayranlık açık bir şekilde hissedilmektedir. Genç kızın içten ilgisi, sadakati ve özverisi, subayın yalnızca duygusal olarak değil, fiziksel olarak da ayakta kalmasına katkı sağlayan temel unsurlardan biri hâline gelmiştir.

İkilinin ilk karşılaşması, Tornau'nun anlatımına göre, bir yürüyüş sırasında tamamen tesadüfen gerçekleşmiştir. Tornau, onu uzaktan bir dağ geçisiyle oynarken görmüş ve kim olduğunu merak etmiştir. Bu anı, yazarın hayatında unutulmaz bir hatıraya dönüşecek sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Tornau, Aslangöz hakkında daha ayrıntılı bilgileri onun küçük kardeşi Kuçuhuj'dan öğrenmiş; Aslangöz'ün iyi huylu ve çevresince sevilen biri olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Türkçe okuyup yazabildiği, Kur'an bilgisine sahip olduğu ve babası Alim-Giray'ın ona özel bir sevgiyle bağlı olduğu da bu anlatılarda yer alır. (Tornau, 2008: 364)

Zamanla gelişen bu ilişki, sıradan bir tanışıklığın ötesine geçerek karşılıklı bir yakınlığa dönüşmüştür. Aslangöz, Tornau'yu halasının evine davet etmiş, bu ev ziyaretleri

yavaş yavaş düzenli bir hâl almıştır. Ortaya çıkan dostane ortam, yalnızca sohbetle sınırlı kalmamış; dil, gelenek, yaşam tarzı gibi kültürel unsurlar üzerinden de anlamlı bir iletişim kurulmasına olanak sağlamıştır. Aslangöz'ün babasının bu görüşmeleri doğal karşılaşması ise, Çerkes toplumunda kadın-erkek ilişkilerinin katı kurallarla değil, daha esnek normlarla şekillendiğini göstermektedir.

Tornau'nun Aslangöz'e dair betimlemeleri oldukça etkileyicidir. Onu yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, taşıdığı zarafet ve kişilik özellikleriyle de över. İnce beli, zarif yapısı, mahzun bakışları ve yere kadar uzanan simsiyah saçlarıyla Aslangöz, subayın gözünde yalnızca güzel değil, aynı zamanda asil bir figürdür. Ancak Tornau, bu ilişkinin romantik boyutunu doğrudan vurgulamaktan kaçınır. Anılarını yazarken “şiiresel bir anlam yükleme” niyetinde olmadığını belirtir; anlatmak istediğinin kişisel bir aşk değil, yaşanan gerçek bir insani temas olduğunu vurgular (Tornau, 2008: 384).

Buna rağmen Aslangöz'ün davranışları, Tornau üzerindeki etkisinin yalnızca dostça bir yakınlıktan ibaret olmadığını gösterir. Ona karşı duyduğu sevgi, gösterdiği özen ve ruhsal destek, derin bir duygusal bağlılığın izlerini taşımaktadır. Tornau'nun anılarında Aslangöz'e duyulan sevgi ve bağlılık, zamanla bir efsaneleşme sürecine girmiştir. Bu ilişki yalnızca bireysel bir yakınlık değil, aynı zamanda dönemin edebi ve kültürel atmosferine ilham veren bir hikâye hâline gelmiştir. Lev Tolstoy'un “*Kafkas Esiri*” adlı öyküsüne kaynaklık eden bu anlatı, “kültürlerarası aşk” temasının Kafkasya'da ne denli güçlü bir anlatı unsuru olduğunu göstermektedir (Tolstoy, 1908).

Aslangöz'ün sevgisi Tornau'nun en zor günlerinde onun ruhsal direncini beslemiş, insani bağların savaş ortamında bile nasıl filizlenebileceğine dair güçlü bir örnek sunmuştur. F. F. Tornau'nun Aslangöz ile yaşadığı duygusal yakınlık, bireysel düzeyde şekillenen kültürlerarası bir etkileşim örneğiydi. Ancak Rus subaylarının yerel kadınlarla kurduğu ilişkiler yalnızca duygusal zeminle sınırlı kalmamış, kimi zaman siyasi ya da stratejik saiklerle de şekillenmiştir. Bu bağlamda General Aleksey Petroviç Yermolov'un Kafkasyalı kadınlarla gerçekleştirdiği “kebin” evlilikleri, dönemin sosyal gerçekliğini ve kültürler arası geçişkenliği gözler önüne seren önemli örneklerdendir.

Yermolov'un 1816–1827 yılları arasında Kafkasya'daki görev süresi boyunca duygularını bastırmayı bir görev addettiği, ancak aynı zamanda yerel geleneklerle uyumlu biçimde belirli ilişkiler kurduğu görülmektedir. Yerel halklar arasında yaygın olan kebin evliliği, taraflar arasında belirli bir süre için yapılan, mali bir anlaşmaya dayanan geçici bir birliktelik biçimidir. Bu tür evliliklerde erkek belirli bir meblağ ödemeyi taahhüt eder ve kadın belirli bir süre onun eşi olur. Bu birliktelikten doğan çocuklar yasal olarak kabul edilir ancak babalarının mirasından pay alamazlar.

Yermolov'un ilk kebin evliliği, 1819'da Tarki şehrine yaptığı ziyaret sırasında gerçekleşmiştir. Burada, Kafkasyalı bir kadın olan Süyda ile kebin nikâhı kıyılmıştır. Anlaşmaya göre, bu evlilikten doğacak kız çocukları annede, erkek çocukları ise babada kalacaktı. Süyda, bu birliktelikten bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir: doğduğunda Bahtiyar, daha sonra ise vaftizle birlikte adı Viktor olarak değiştirilmiştir. Süyda, Yermolov'un görev icabı Tiflis'e dönmelerinden sonra onunla birlikte gitmek istememiş; memleketine dönmüş ve bir süre sonra Kafkasyalı bir erkekle evlenmiştir.

Yermolov'un ikinci kebin eşi, Kumuk kökenli Totay idi. Bu birliktelik, yedi yıl süren daha uzun bir ilişkiye dönüşmüştür. Ancak bu evliliğin başlangıcı oldukça olaylı olmuştur. Başta taraflar anlaşmış olsa da, Totay'ın ailesi karar değiştirerek kızlarını köyden biriyle evlendirmiştir. Bunun üzerine Yermolov, genç kadını kaçırmak için Tiflis'e götürmüştür. (Potto, 1993: 670) Yedi yıl boyunca birlikte yaşamış, bu sürede iki oğulları (Allah-Yar / Sever ve Omer / Klavdiy) ve bir kızları (Satiyat / Sofya) dünyaya gelmiştir. Yermolov'un

Rusya'ya dönüşü sırasında Totay'a Hristiyanlığa geçmesi ve onunla birlikte gitmesi teklif edilmiş; ancak Totay bu teklifi kabul etmemiştir. Memleketine dönen Totay, kısa süre sonra başka biriyle evlenmiş, Yermolov ise ona her yıl 300 ruble, kızına ise 500 ruble göndermeye devam etmiştir.

Generalin üçüncü kebin eşi ise Sultanum adında bir kadındı. Bu birliktelikten Pyotr adında bir erkek çocuk dünyaya gelmiş, ancak çocuk küçük yaşlarında hayatını kaybetmiştir. Sultanum hakkında mevcut kaynaklarda daha az bilgi yer almaktadır. (Berje, 1884: 525-258)

Yermolov'un bu ilişkilerden doğan oğulları başlangıçta resmi statüden yoksun bırakılmıştır. Ancak Yermolov, onların iyi bir eğitim almalarını sağlamış ve zamanla devlet nezdinde tanınmalarını başarmıştır. Oğullarının soyluluk statüsü kazanmaları, "Yermolov" soyadını taşımaları ve prestijli askerî okullarda eğitim görmeleri onun bu çocuklara olan sorumluluğunu reddetmediğini göstermektedir. Buna karşın kız çocukları anneleriyle birlikte kalmış ve Rus toplumuna entegre edilmemiştir.

19.yüzyılda Kafkasya'da görev yapan Rus subaylarının yerel kadınlarla kurduğu ilişkiler, yalnızca anılarda değil, aynı zamanda dönemin edebî üretiminde de geniş bir yer bulmuştur. Bu bağlamda, kültürel farklılıklar zemininde gelişen aşk teması, klasik Rus edebiyatında derinlemesine işlenmiştir. Özellikle Mihail Yuryeviç Lermontov ve Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in eserleri, bu temanın edebî açıdan nasıl işlendiğini anlamak açısından büyük önem taşır.

Mihail Yuryeviç Lermontov'un "*Zamanımızın Bir Kahramanı*" adlı eserinde anlatılan Bela hikâyesi, bu yaklaşımın çarpıcı bir örneğidir. Anlatı, Kafkasya'da görev yapan karargâh kaptanı Maksim Maksimiç'in ağzından aktarılmakta; genç bir Rus subayı olan Grigoriy Peçorin ile bir Çerkes kızı olan Bela arasında geçen trajik bir aşk ilişkisini konu edinmektedir. Güzelliğiyle dikkat çeken Bela'ya ilk görüşte ilgi duyan Peçorin, bu duygusunu kısa sürede eyleme dökmüş ve kızın küçük kardeşi Azamat'la yaptığı anlaşma neticesinde Bela'yı ailesinden koparmıştır.

Başlangıçta kendisine karşı çıkan Bela, zamanla Peçorin'in ilgisine karşılık vermiştir. Ancak bu karşılıklı yakınlık uzun sürmemiş; Peçorin'in ilgisi kısa sürede kayıtsızlığa dönüşmüştür. Sonuç olarak, Bela yalnızlığa mahkûm edilmiş ve nihayetinde Kazbiç tarafından kaçırılıp ağır şekilde yaralanarak hayatını kaybetmiştir. Peçorin'in bu olay karşısında duyduğu pişmanlık, onun içsel çatışmasını ve kayıtsız görünen kişiliğinin ardındaki karmaşayı gözler önüne sermektedir (Lermontov, 1905).

Benzer bir temayı, Aleksandr Puşkin "*Kafkas Esir*"i adlı şiirinde işler. Bu eser, esir düşmüş bir Rus subayı ile ona saf ve içten bir aşkla bağlanan genç bir Çerkes kızının trajik hikâyesini konu alır. Çerkes kızının sevgisi, hiçbir karşılık beklemeyen, tam anlamıyla fedakârlığa dayanan bir bağlılık olarak resmedilmiştir. Genç kız, subayın kurtuluşu için kendi mutluluğundan vazgeçmeye hazırdır. Ancak onun bu içten sevgisi karşılıksız kalır; Rus subayı duygusal anlamda ona yanıt veremez. Hikâye, genç kızın trajik ölümüyle son bulur. (Pushkin)

Her iki eserde de aşk, sadece bireysel bir duygu değil, aynı zamanda bir medeniyetler arası karşılaşma ve çatışma alanı olarak temsil edilmiştir. Rus subay figürü, hem Doğu'nun egzotik çekiciliğine kapılan bir gözlemci hem de bu coğrafyada yerleşik değer sistemleriyle uzlaşamayan bir yabancısıdır. Çerkes kadını ise, idealize edilen ama aynı zamanda ulaşılamayan bir güzellik ve sadakat sembolü olarak konumlandırılmıştır. Bu bağlamda, Puşkin ve Lermontov'un karakterleri aracılığıyla çizilen kültürler-arası aşk anlatıları, dönem edebiyatında Çerkes kadınına yüklenen anlamın da bir yansımasıdır.

Sonuç

19. yüzyılda Kafkasya’da görev yapan Rus subayları, kaleme aldıkları anılarında yalnızca askerî harekâtlara değil, aynı zamanda bölgenin sosyo-kültürel yapısına dair gözlemlere de yer vermişlerdir. Bu subaylar, yerel halkların günlük yaşam tarzlarını, örf ve adetlerini ayrıntılı şekilde betimleyerek, dönemin Kafkasya’sına dair önemli tarihsel veriler bırakmışlardır. Özellikle bu anlatılarda Kafkas kadını imajı dikkat çekici bir yer tutmaktadır. Subayların bölgeye dair gözlemlerinde, kadınların hem fiziksel görünümleri hem de toplum içindeki konumları öne çıkan temalardan biri olmuştur. Öte yandan, bu metinlerde yalnızca gözlemler değil; yerel kadınlarla kurulan duygusal yakınlıklara dair izler de yer almaktadır.

Aşk teması, 19. yüzyıl Rus anlatılarında yalnızca askerî anıların bir parçası olarak değil, dönemin edebiyatında da kendine geniş bir yer bulmuştur. Yazarlar, Kafkasya’yı hem coğrafi hem de kültürel olarak “egzotik” bir mekân olarak görmüş; bu ortamda geçen aşk hikâyeleriyle farklı kültürlerin bir araya gelişini, çatışmasını ve bazen de imkânsız birlikteliğini işlemişlerdir. Özellikle Rus subayı ile Çerkes kadını arasında kurulan ilişkiler, edebî metinlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Böylece aşk, bireysel bir duygudan çok, farklı dünyaların karşılaşma noktası hâline gelir.

Conclusion

The political, military, and ethnographic landscape of the Caucasus in the 19th century has been preserved through numerous works written by Russian officers, travelers, and administrative officials of the era. These works serve as fundamental sources both for understanding the region’s geographical and social structure and for assessing how the Russian Empire’s policies toward the Caucasus were shaped. This article examines five significant works that reflect the spirit of the period and provide comprehensive observations on the Caucasus: Ivan Fyodorovich Blaramberg’s *Historical, Topographical, Statistical, and Ethnographic Description of the Caucasus*, Semyon Mikhailovich Bronevski’s *The Latest Geographical and Historical News About the Caucasus*, Stepan Dmitrievich Nechayev’s *Excerpts from Travel Notes on Southeastern Russia*, Karl Fyodorovich Stal’s *Biographical Description of the Circassian People*, and Fyodor Fyodorovich Tornau’s *Memoirs of a Caucasian Officer*. These works help us understand how the Russian Empire’s expansionist policies in the Caucasus were perceived through contemporary observations.

In the memoirs written by Russian officers, women were depicted both as figures of admiration for their beauty and as socially significant actors within their communities. In this context, Ivan Fyodorovich Blaramberg’s observations on Circassian women are particularly notable. Blaramberg emphasizes that Circassian women were the most beautiful in the Caucasus, expressing his admiration as follows: “Circassian women are the most beautiful in the entire Caucasus and have always been remembered as such. They have black eyes, brown hair, and small, delicate lips.”

Another striking aspect of Blaramberg’s accounts is the social status of Circassian women. According to him, these women were distinguished not only by their physical charm, but also by the social freedom and independence they enjoyed. Blaramberg describes Circassian women as, “individuals not subjected to the oppression and restrictions seen among other Asian peoples”. This statement emphasizes that the space afforded to women in Circassian society was relatively freer and more inclusive compared to the patriarchal norms of the period.

A similar admiration for Circassian women is evident in Stepan Dmitrievich Nechayev's memoirs. Focusing on aesthetic qualities, Nechayev does not conceal his admiration for their physical beauty, highlighting features such as "captivating eyes" and "well-proportioned facial features." He expresses this impact as follows: "I marveled every time at the enchanting eyes and flawless facial features of Circassian women."

The social roles of Circassian women were also evident not only through their beauty, but also through their daily activities. Fyodor Fyodorovich Tornau's observations are notable in this regard. Tornau emphasizes that Circassian women led a much freer life compared to the rigid patriarchal structures seen in many contemporary societies. He notes that girls did not cover their faces, participated in social events, and were not hesitant to share spaces with men, illustrating that women were integral to social life.

Tornau further explains that women played a decisive role not only in social life but also in domestic responsibilities. With men spending most of their time on horseback or on military campaigns, household management largely fell on women. In addition to tasks such as weaving, child-rearing, and home organization, their skill in handicrafts demonstrated their aesthetic sensibility. In particular, their craftsmanship in silverwork and sewing reflected great care and elegance. Another notable aspect was that, despite men's limited engagement in education, women were more active in literacy. Tornau reports that many Circassian women could read and write in Turkish and conducted family correspondence when necessary.

Observations on the beauty of Circassian women were not confined to regional aesthetic standards but gradually attracted international attention. Karl Fyodorovich Stal's testimonies illustrate this phenomenon. According to Stal, the charm of Circassian women was recognized and appreciated not only locally but also worldwide. With flawless facial features, elegant body proportions, delicate hands, and small feet, these women were portrayed as embodiments of the period's ideal of beauty. However, Stal emphasizes that their allure was not limited to physical attributes. The truly impressive aspect, he argues, was the natural harmony displayed in their walk, posture, and overall body language. This harmony, integrated with physical appearance, conferred a special nobility on the women. Stal expresses this impact as follows: "When you see Circassian women, you cannot help but stop and gaze in admiration."

According to Semyon Mikhailovich Bronevski, Circassian women were notable not only for their beauty but also for the social respect they historically commanded. He identifies the primary features shaping their aesthetic appeal as black eyes, dark brown hair, a straight and unarched nose, a small mouth, and symmetrical facial features reminiscent of ancient Greek sculptures. He notes that Circassian women, particularly among Eastern societies and the noble classes, commanded great admiration. At that time, possessing a Circassian woman was considered not only a matter of beauty but also a symbol of prestige and power. High-ranking rulers such as sultans, shahs, and khans were willing to pay significant sums to include these women in their harems.

In the memoirs of Russian officers serving in the Caucasus, depictions of women evolved beyond mere observations of appearance to include the beginnings of deeper personal relationships. Some officers formed emotional bonds with local women, which led to the emergence of cross-cultural interactions. One of the most notable examples is the relationship between Russian officer Fyodor Fyodorovich Tornau and a young Circassian girl named Aslangöz, which began during Tornau's period of captivity.

According to Tornau's accounts, this relationship exemplifies how mutual trust, understanding, and emotional intimacy could develop even under the harsh geographical

and social conditions of the 19th century. Tornau's admiration and respect for Aslangöz are clearly evident in his memoirs. The girl's sincere care, loyalty, and dedication became key factors in supporting the officer both emotionally and physically.

Their first encounter, as recounted by Tornau, occurred during a walk, completely by chance. He saw her from a distance playing with a mountain goat and became curious about her identity. He later learned more about her from her younger brother, Kuçuhuj, and came to know that Aslangöz was good-natured and well-loved in her community. The accounts also indicate that she was literate in Turkish, had knowledge of the Qur'an, and was especially cherished by her father, Alim-Giray.

Over time, the relationship evolved into mutual intimacy. Aslangöz invited Tornau to her aunt's house, and these visits gradually became regular. The resulting friendly environment facilitated meaningful communication not only through conversation but also through cultural exchanges concerning language, traditions, and lifestyle. The father's acceptance of these interactions illustrates that gender relations in Circassian society were shaped by relatively flexible norms rather than rigid rules.

Tornau's descriptions of Aslangöz are striking. He praises her not only for physical attributes but also for the elegance and personal qualities she embodies. With a slender waist, graceful figure, melancholic gaze, and long black hair, Aslangöz appears in Tornau's eyes as both beautiful and noble. However, Tornau refrains from emphasizing the romantic dimension of this relationship, noting that he does not intend to "impose poetic meaning" but rather to recount a genuine human connection.

Nevertheless, Aslangöz's actions indicate that her impact on Tornau was more than mere friendship. Her love, care, and emotional support bear traces of a profound attachment. Tornau's memoirs depict the love and loyalty toward Aslangöz as eventually entering a process of mythologization. This relationship became not only an individual bond but also a narrative that inspired the literary and cultural atmosphere of the period. It served as a source for Lev Tolstoy's story *The Prisoner of the Caucasus*, demonstrating the strength of cross-cultural love narratives in the Caucasus.

Aslangöz's devotion sustained Tornau during his most difficult times, offering a powerful example of how human bonds could emerge even in a wartime context. The emotional intimacy between F. F. Tornau and Aslangöz represents a case of cross-cultural interaction shaped at the individual level. However, the relationships Russian officers formed with local women were not always purely emotional; they sometimes involved political or strategic considerations. In this context, General Aleksey Petrovich Yermolov's "kebin" marriages with Caucasian women provide a notable example of the social realities and intercultural permeability of the period.

During Yermolov's service in the Caucasus between 1816 and 1827, he reportedly treated his emotions with restraint while also establishing certain relationships consistent with local customs. The widespread practice of kebin marriage among local populations involved a temporary union based on a financial agreement. In these marriages, the man committed to a specific payment, and the woman became his wife for a predetermined period. Children born from such unions were legally recognized, but sons did not inherit from their father.

Yermolov's first kebin marriage took place in 1819 during a visit to Tarki, with a Caucasian woman named Süyda. According to the agreement, daughters born from the union remained with the mother, while sons stayed with the father. Süyda gave birth to a son, Bahtiyar, later baptized as Viktor. When Yermolov returned to Tbilisi for official duties, Süyda chose not to accompany him, returned to her homeland, and later married a local man.

His second kebin wife, Totay, of Kumyk origin, entered a longer seven-year relationship. Initially, both parties agreed, but Totay's family arranged her marriage to another man. Consequently, Yermolov abducted her to Tbilisi. During the seven-year union, they had two sons (Allah-Yar / Sever and Omer / Klavdiy) and a daughter (Satiyat / Sofya). Upon returning to Russia, Yermolov offered Totay the option to convert to Christianity and accompany him, but she refused. She returned home and remarried, while Yermolov continued to send her 300 rubles annually and 500 rubles to their daughter.

Yermolov's third kebin wife, Sultanum, bore a son, Pyotr, who died in childhood. Sources provide limited information on her.

The sons from these unions initially lacked official status. However, Yermolov ensured their education and eventually secured recognition for them within the state. Their acquisition of noble status, the surname "Yermolov," and enrollment in prestigious military schools demonstrate that he did not shirk his responsibilities toward these children. Daughters remained with their mothers and were not integrated into Russian society.

The relationships Russian officers formed with local women in the 19th-century Caucasus were not only preserved in memoirs but also prominently featured in contemporary literary production. In this context, the theme of love emerging from cultural differences was deeply explored in classical Russian literature. Notably, the works of Mikhail Yuryevich Lermontov and Aleksandr Sergeyevich Pushkin are essential for understanding how this theme was treated literarily.

In Lermontov's *A Hero of Our Time*, the story of Bela illustrates this approach. The narrative, conveyed through the eyes of headquarters captain Maksim Maksimich, depicts the tragic love affair between a young Russian officer, Grigoriy Pechorin, and a Circassian girl, Bela. Attracted to Bela at first sight, Pechorin acted quickly, severing her from her family through an agreement with her younger brother Azamat.

Initially resistant, Bela eventually reciprocated Pechorin's interest. However, this mutual closeness was short-lived, as Pechorin's affection soon waned. Ultimately, Bela was left in solitude and was eventually abducted and fatally injured by Kazbich. Pechorin's remorse highlights his internal conflict and the complexity beneath his seemingly indifferent personality.

Pushkin's *The Prisoner of the Caucasus* explores a similar theme. The work narrates the tragic story of a captive Russian officer and a young Circassian girl whose pure and sincere love for him is unrequited. The girl is willing to sacrifice her happiness for the officer's liberation. Yet, her selfless love remains unreciprocated, culminating in her tragic death.

In both works, love is represented not merely as an individual emotion but also as a site of intercivilizational encounter and conflict. The Russian officer embodies both an observer captivated by the exotic charm of the East and a foreigner unable to reconcile with the established value systems of the region. The Circassian woman is positioned as an idealized, yet unattainable, symbol of beauty and loyalty. Through Pushkin and Lermontov's characters, cross-cultural love narratives depict the meaning ascribed to Circassian women in the literature of the period.

Funding statement

This research received no external funding.

Conflict of interest

The author declares no conflict of interest.

Data availability

No datasets were generated or analyzed during the current study.

Author contribution

The author contributed to all aspects of the study.

AI Content Statement

The author declares that no artificial intelligence tools were used in the preparation of this manuscript.

KAYNAKÇA

- Berje, A. (1884) "Aleksy Petrovich Ermolov i ego kebinnie jeni na Kavkaze, 1816–1827 gg." *Russkaya Starina*, 8, pp. 525–528.
- Blaramberg, J. (1999) *İstoricheskoe, topografiçheskoe, statisticheskoe i etnografiçheskoe opisanie Kavkaza*. Nalchik: El-Fa.
- Bronevskiy, S. (1823) *Noveyşıye geografiçeskiye i istoriçeskiye izvestiya o Kavkaze*. Moskva: Tipografiya S. Selivanovskogo.
- Lermontov, M. (1905) *Geroy nashego vremeni: roman*. Sankt-Peterburg: İzdatelstvo A. S. Suvorina.
- Nusretoğlu, T. (2017) *Azerbyacan'da Rus Kilisesi ve Rusçuluk Faaliyetleri (1828-1905)*. İstanbul: Ötüken.
- Nusretoğlu, T. (2018) *Deli Petro'dan Putin'e Derin Rusya. Güç Mücadeleleri, Gizli Teşkilatlar, Darbeler ve İsyanlar*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Potto, V. (1993) *Kavkazskaya voyna: Ermolovskoe vremya*. Kavkazskiy kray.
- Tolstoy, L. (1908) *Kavkazskiy plennik: rasskaz Lya Tolstogo*. Moskva: A. D. Sazonov.
- Nechaev, S. (1826) "Otrivki iz putevıh zapisok o Yugo-Vostoçnoy Rossii." *Moskovskiy Telegraf*, Vol. VII, No. 1, p. 34.
- Pushkin, A. (n.d.) *Kavkazskiy plennik*. Available at: <https://ilibrary.ru/text/441/p.4/index.html> [Accessed: 10 September 2025].
- Stal, K. (n.d.) *Etnografiçheskiy ocherk cherkesskogo naroda. Vostlit.info: Materialı po istorii Kavkaza*. Available at: https://vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XIX/1840-1860/Stahl_K_F/text2.htm [Accessed: 15 September 2025].
- Tornau, F. (2008) *Vospominaniya Kavkazskogo ofitsera*. Moskva: AIRO–XXI.